

international judicial institutions is examined. The conclusion is drawn that the evolution and humanization of the international legal thought led to the prohibition of racial discrimination in all its forms and manifestations to become a global ethical and legal imperative.

Keywords: imperativization of international law, racial discrimination, *jus cogens* norms, *erga omnes* obligations, the International Court of Justice.

УДК 341.48

Ю. М. Гуленко

ТЕРОРИЗМ У ПЕРІОД ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Сучасний світ має багато проблем, що необхідно розв'язати. До них належить і міжнародний тероризм, який вимагає від науковців особливого підходу до вивчення, враховуючи його неоднорідну сутність, політичну невизначеність та безкомпромісну зухвалість. Певним чином питання торкається явища недостатньо дослідженого: з одного боку, він має давню історію і пояснений теоретично, а з іншої сторони — складається враження, що ніби це явище почало свій шлях після 11 вересня 2001 р., започаткувавши нову епоху розвитку міжнародного співтовариства. Ми спробуємо розглянути це явище використовуючи принцип багатовимірності та різносторонності суспільно-політичних явищ, що надає змогу в повній мірі системно та комплексно пізнати феномен сучасного тероризму на фоні глобалізаційних процесів. Маємо всі підстави стверджувати, що за останні три десятиліття спостерігається дуже великий об'єм тлумачень, оцінок та прогнозів, що стосується досліджуваного явища [1, с. 114]. Подібна різнобічність яскраво відображена на рівні національного законодавства, кожна країна має свої підходи, що вважати тероризмом, а що ні.

Метою дослідження є спроба повернутись до попередніх позицій дослідників тероризму: запропонувати загальне та прийнятне для всіх держав визначення поняття «тероризму», що в даний час є невиконаним завданням.

Аналіз дослідження даної проблеми. Переважна більшість західних дослідників, а так само й дослідників тероризму, проводять в своїх роботах лінію відстоювання правомочності та керівної ролі США в антитерористичній війні. Завдяки такій наполегливій праці формується сучасна військова доктрина США, яка виправдовує війну в Іраку та в Афганістані, як світову антитерористичну кампанію. Це відображено певним чином в працях П. Девіса, В. Подгореца, М. Келдора, Б. Дженкіса та багатьох інших. Російські вчені, які займаються вивченням проблеми тероризму, працюють над обґрунтуванням силових методів боротьби з чеченськими терористами. Можемо назвати прізвища В. Лапкіна, Ю. Антоняна, М. Чешкова, В. Максименка та інші. Проблематикою тероризму і антитероризму займаються такі українські науковці, як В. Антипенко, М. Руденко, М. Гуцало, В. Крутов, С. Шевцова та інші.

Сучасні наукові пошуки починають відходити від позицій стійкості та неможливості розвитку такого явища, як тероризм. Проте немає ще чіткої від-

повіді, який саме методологічний апарат має використовуватись для більш об'єктивного пізнання цього явища. Залишається незмінною «успішна» «формула терору», головним способом є «метод залякування». Тероризм історично розвинувся від локального індивідуального до масового, що є наслідком процесів глобалізації. Підтримка тероризму в деяких країнах обумовлена історичними мотивами, частіше економічними. Поки існує боротьба як спосіб вирішення конфліктів, доти буде існувати тероризм як засіб розв'язання такого конфлікту інтересів. На думку М. Гуцало, ряди терористів ще тривалий час не будуть рідити [2, с. 67]. Будь-яка антитерористична акція зі знищення терористів буде сприяти вербуванню нових.

Виклад основного матеріалу. Вчені та аналітики обмежуються описом, класифікацією обов'язкових ознак злочину. Представники багатьох наук вносять свій вклад в дослідження цього явища, це і філософія, соціологія, психологія, кримінологія. Коли постає питання протидії тероризму, то головну роль відіграє кримінально-правова наука [3, с. 133]. Але світова спільнота постійно наготові протистояти терористичним викликам та загрозам. Як зауважують вчені, сучасні глобалізаційні процеси перебувають на початковому етапі становлення, але вже призвели до певних зрушень. Значний вплив здійснює промислова різниця щодо можливостей. Слабкі держави змушені відповідати на зазіхання щодо їх суверенітету менш витратними способами. Іншим способом використовують блага цивілізаційного розвитку різного роду кримінальні структури та екстремістські угруповання. Логічно припустити, що для таких угруповань внутрішні збройні конфлікти є джерелом збагачення.

Сучасні інформаційні технології дають змогу терористичним організаціям налагодити та отримати фінансування з усіх куточків світу. Цікавим в науковому плані є порівняння з арміями народів, які борються за визволення та створення держави власного етносу. Експерти, які вивчають активність тероризму [4, с. 168–177], виділяють у своїх дослідженнях такий тип, як націоналістичний та тероризм політичних екстремістів. Ці терористи називають свою справу «національним визволенням», багато з них мають своїх прихильників на міжнародній політичній арені. Більшість подібних організації стверджують, що вони є борцями за свободу свого народу. Наприклад, Ірландська Республіканська Армія, Організація Визволення Палестини, ЕТА, Партія Трудящих Курдистану. В своїх діях вони дотримуються негласних принципів, для них важлива підтримка власного етносу. Деякі спільні риси у ісламського тероризму, який має на меті створення ісламської держави. Більшість організацій, які належать до течії ісламізму, мають транскордонний характер діяльності. Маючи спільну ідею вони пов'язані спільними джерелами фінансування, обмінюються інформацією, досвідом та виробляють спільні напрями дій [5, с. 396]. Тероризм еволюціонує як явище, здатне до саморозвитку та автономії, пристосовуючись до будь-яких змін у світі.

Мета сучасних терактів, через насильство та вбивства, досягти свого психологічного впливу на населення, змусити до вчинення потрібних терористам дій. Сьогодні науковий потенціал направлений на з'ясування та тлумачення суті цього явища, його причин, мети, засобів дій. Вирішення цих питань необ-

хідне для створення ефективної системи протидії тероризму: прийняття законодавчої бази, побудова системи міжнародних зв'язків та правовідносин, які забезпечують подолання конфліктних ситуацій, дотримуючись при цьому прав людини. Німецький ідеолог К. Герцен у своїй статті написав, що вбивство, як індивідуальне, так і масове, проголошується основним принципом та обов'язковим засобом розв'язання складних історичних завдань [6, с. 98]. Як вже автор констатував, терористична діяльність до ХХ ст. була направлена на фізичне знищення певної людини, маючи перш за все локальний, точковий удар. Жертвами терористів ставали представники державної влади (наприклад цар Олександр І, Індіра та Раджив Ганді, Вільям Мак-Кінлі, Фейсал та багато інших). До часів Першої Світової війни тероризм був справою анархістів та індивідуалістів, без чітко вираженої ідеології.

Як акцентує нашу увагу К. Добсон: «Сутність тероризму — сіяти страх. Терористичний акт — це початок терору. Керівний принцип тероризму — вбивай одного, але залякуй тисячі інших». На думку окремих закордонних дослідників, тероризм нецілеспрямований та ірраціональний, в якому переважає випадковий елемент. На нашу думку, не слід погоджуватись з цією точкою зору, оскільки навіть в історичному аспекті можна віднайти певну закономірність. Зокрема, прояви терористичного насильства активізуються в періоди зламу суспільно-економічних відносин, що супроводжується соціальним конфліктом. Вказані історичні перехідні періоди відбуваються раптово, супроводжуючись руйнуванням старих порядків і насильницькою побудовою нових.

Розвиток основ тероризму з ідеями анархізму припадає на другу половину ХІХ століття. Виразником цих ідей можна назвати Й. Моста, який висунув теорію тероризму як методу та рушійною зброєю революції пригноблених класів. До Першої Світової війни тероризм пов'язували з лівим радикалізмом. Пізніше, в період Другої Світової війни, для тероризму характерне революційне насильство. В цілому для тероризму ХІХ — ХХ ст., як зазначають Ю. М. Антонян, В. Ф. Антипенко та Ю. А. Іванов, характерними є такі чинники:

- зростання економічної та соціальної нерівності, що виправдовує методи терористичної діяльності як відповідь на експлуатацію;
- критика існуючого правового та державного устрою до його повного заперечення як такого;
- моральне (інколи релігійне) виправдання жертв тероризму жорстоким нелюдським поведінням пануючого класу.

Відсутність конструктивного діалогу між різними соціальними класами суспільства, незадоволення рівнем життя та забезпеченості, вимога раптових змін без попередніх реформ та передумов, неможливість мирним шляхом внести необхідні зміни — це породжує терористичні прояви. Залишається констатувати, що феноменологія тероризму на сьогодні не розкрита, не виділено його окремі прояви, відсутня загальноприйнята класифікація видів тероризму [7, с. 211]. Недосконале опрацювання та пояснення проблемних питань сутності тероризму перешкоджає істинному розумінню його природи, причин виникнення, механізмів його розвитку. На наш погляд, вивчаючи історичний аспект

тероризму, слід його відрізнати від терору. Площина терору належить до сфери впливу держави, а тому терор можна ототожнювати з державними репресіями та каральними заходами, що здійснюються державним апаратом заради залякування та придушення опору опозиції. Такий метод нав'язування державної волі має свої риси, враховуючи певний рівень «законності» та «дозволеності». Таким чином, державний терор має ознаки системності, періодичності, безальтернативності заходів, спрямованості на певну категорію осіб, який вчиняється спеціальним суб'єктом — апаратом влади. Це спосіб насильства домінуючого над пригніченим, основною зброєю державного терору виступають законні репресії [8, с. 429–430].

Спрямованість терору на конкретне коло осіб визначає його класову або національну сутність. Історично цей вид насильства здійснювався легітимними особами, які здобули владу в державі легальним або збройним методом, та керуючись чинними або зміненими законами, мають статус державної влади. Тероризм, в свою чергу, історично виник та розвивався як невизнана офіційною владою діяльність окремих індивідів або організованих груп. Звідси виникає суперечність, оскільки тероризм — це завжди нелегітимна, протизаконна форма насильницьких дій обмеженої групи осіб у суспільстві. А терор — це насильство заради збереження існуючого державного ладу, яке використовується панівним класом для поширення власних ідей, своєї волі, маючи характер легітимної форми насильства. Разом з цим не можна забувати про ще одну суттєву відмінність між терором та тероризмом [8, с. 226]. Терористичні акції — це такі акції насильства, що мають кримінальний характер, в той час як виконавці акцій терору завжди були поза межами кримінального законодавства. Це логічно, оскільки терор був узаконений як спосіб боротьби. З цим пов'язані дві наступні обставини: перша — це намагання перемогти тероризм через систему терору, друга — це зростання кількості терористично забарвлених злочинів після повалення диктаторського режиму.

Ще однією тезою досліджень, на яку слід звернути увагу, є відмінність «державного» тероризму від «міжнародного» тероризму. З огляду на це в деяких працях дослідників вказувалось на подібність ознак «державного» та «міжнародного» тероризму [9, с. 10]. Саме поняття «міжнародний тероризм» набуло свого офіційного закріплення в середині 80-х років, після прийняття ООН резолюції № 34 «Щодо неприпустимості політики державного тероризму та будь-яких дій держав, спрямованих на підлив суспільно-політичного устрою в інших суверенних державах». Нам слід погодитись з думкою більшості вчених, що термін «державний тероризм» є не зовсім коректним та точним за своєю історичною сформованістю. В кожному інциденті або випадку йде спроба представників однієї сторони звинуватити іншу сторону в протизаконних акціях, які виступають більшою мірою актом терору. Поява, поширення та подальший розвиток тероризму можна вважати суспільним явищем, яке включає в себе застосування насильства слабшою стороною по відношенню до пануючої. Але, тероризм та терор завжди буде суперечити міжнародним стандартам гуманізму та людяності.

У ХХ столітті відбувся еволюційний ривок у вивченні географії поширення тероризму та терору. Вчені вже мали змогу надавати оцінку таким формам насильства, як концентраційні табори, геноцид. Терором вже можна було називати й інші історичні прояви жорстокості держави по відношенню до мирного населення. Сучасні дослідники констатують, що тероризм пронизує всю історію людства, еволюціонує разом з суспільним устроєм, бере на озброєння різні політичні думки та ідеї, нові види озброєння та техніки. З кожним десятиліттям розширюється список питань, на які світова спільнота вимагає чіткої відповіді в контексті забезпечення прав людини і нації [10, с. 474–477]. Питання адекватного визначення поняття «міжнародного тероризму» вважається одним з найскладніших. Різноманітність збройних конфліктів вимагає від ООН своєчасного реагування, а для цього необхідно проводити чітке розмежування між тероризмом і національно-визвольною війною.

Характерною особливістю сучасного тероризму стала його висока організованість, підготовленість, матеріальна оснащеність його виконавців. Країни та уряди змушені забути про свої міждержавні суперечки та об'єднатись перед спільним ворогом з метою захисту надбань та здобутків багатьох поколінь. В ході свого розвитку тероризм перетворився на загрозливе явище планетарного масштабу, стерлась умовна грань, яка розмежовувала екстремістські рухи та визвольну боротьбу. Терористичні організації прагнуть прикрити свою терористичну діяльність, вдаючи свою належність до національно-визвольних рухів, борців за національне визволення, супротивників класової експлуатації. Одним із перших прикладів успішного використання терористичних методів для досягнення національних ідей був наочно проявлений в Палестині. В 1964 році створено Організацію звільнення Палестини, яка своїми терактами відкрила нову епоху насильства. Діяльність палестинців набула міжнародного характеру, вийшовши за межі території Палестини [11, с. 41–43]. Не слід забувати, що саме палестинцям належить поширена практика викрадення авіалайнерів. Своєрідна інтернаціоналізація сприяла тому, що діяльність палестинців стала прикладом для інших екстремістських угруповань того часу. Наслідки цієї діяльності непередбачувані: терористична Організація звільнення Палестини була сприйнята громадськістю, 1974 р. їй надано статус спостерігача в ООН, того ж року вона прийнята в ЮНЕСКО.

В свій час Західна Європа була осередком для ліворадикального екстремістського та національно-сепаратистського руху. В Іспанії поширення набули тенденції, пов'язані з боротьбою національних меншин у Країні Басків. Сумнозвісна ЕТА відповідальна за систематичну терористичну діяльність, жертвами якої стали тисячі мирних людей [12, с. 121–123]. В Північній Ірландії провідною національно-сепаратистською організацією, що боролась за відокремлення Ірландії, була Ірландська республіканська армія (ІРА). В 1970 році від неї відкололась її бойова ланка «Тимчасова ІРА» (PIRA). Бойовики цієї групи вели стратегію нападу на британських військових, посадовців, дипломатичні установи. Одночасно з цим вони підпалювали та підривали кафе, бари, торгові центри, що спричиняло сотні жертв. В своєму різнобарвному оточенні в основному

це були марксистські організації та анархічні групи [13, с. 55]. У цей же час у країнах Латинської Америки та Азії активну участь проявляли терористичні групи, які сповідували ліворадикальну ідеологію та були поширені в Аргентині, Болівії, Бразилії, Гватемалі, Колумбії, Перу, Уругваї та Чилі.

Тероризм ХХІ століття трансформувався, маючи попередні риси та форми, набув нових відмінностей, поява яких зумовлена зміною планетарної геополітичної обстановки. Використання повною мірою всіх можливостей інформаційного середовища перетворює тероризм на особливий політичний інструмент. Проблема боротьби з тероризмом потребує аналізу складних кризових соціальних явищ та самої структури тероризму, який еволюціонував від одинаків-смертників до терористичних організацій з тисячами жертв в одному теракті. Автономізація та самоорганізація — це ключові досягнення терористичних угруповань ХХІ ст., які стали предметом новітніх досліджень.

Висновки. Таким чином, сучасний тероризм перетворився в насильницький метод та прийом введення діяльності різних сепаратистських, екстремістських, революційних та інших рухів, які прагнуть через систему терору досягти своїх програмних цілей. Це вже не окрема внутрішньодержавна проблема, це міжнародний силовий чинник. З одного боку, проблема тероризму пов'язана із сучасними національними та релігійними суперечностями, а з іншого, з процесами глобалізації цивілізаційного, політичного, економічного та соціального простору.

Література

1. Устинов В. Обвиняется терроризм. — М. : Олма-Пресс, 2002. — С. 114.
2. Гуцало М. Організація протидії сучасному тероризму : навч. посіб. для студ., асп., викл. вищ. навч. закл. / М. Гуцало. — К. : Аратта, 2009. — С. 67.
3. Ліпкан В. А. Боротьба з тероризмом / В. А. Ліпкан [та ін]. — К. : Знання України, 2002. — С. 133.
4. Лакішин Х. М. Феномен тероризму в умовах сучасного глобалізаційного розвитку // Нова парадигма. Журнал наук. праць. — 2009. — Вип. 83. — С. 168–177.
5. Кожушко Е. П. Современный терроризм: анализ основных направлений // Е. П. Кожушко. Под общ. ред. А. Е. Тараса. — Минск : Харвест, 2000. — С. 396.
6. Шевцов С. Терор як форма легітимації // Філософська думка. — К. — 2009. — № 5. — С. 98.
7. Антипенко В. Ф. Теории мирового развития и антитеррористическое право. Логика сопрягаемости : [монография] / Владимир Антипенко ; СБУ, Ин-т оператив. деятельности и гос. безопасности. — К. : [б. и.], 2007. — С. 211.
8. Політичний терор і тероризм в Україні ХІХ–ХХ ст. : Історичні нариси / НАН України; Інститут історії України / Відп. ред. В. А. Смолій. — К. : Наук. думка, 2002. — С. 429–430.
9. Іванов Ю. А. Міжнародно-правове регулювання боротьби з тероризмом у сучасних умовах: дис. канд. юрид. наук: 12.00.11 / НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. — Київ, 2000. — 173 с.
10. Шахов А. Актуальные проблемы борьбы с терроризмом // Безопасность Евразии. — 2004. — № 1. — С. 474–477.
11. Зелинская Н. А. Международно-правовое определение терроризма // Социально-правовые аспекты терроризма: Монография / Под. ред. С. В. Кивалова, В. Н. Дремина. — Одесса: Феникс, 2003. — С. 41–43.
12. Надьон О. Правовий аналіз передумов виникнення загрози тероризму в Україні // Право України. — 2003. — № 3. — С. 121–125.
13. Крутов В. В. Політичний екстремізм і тероризм у сучасних умовах // Тероризм і боротьба з ним. Аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників. — Київ, 2000. — С. 55.

Анотація

Гуленко Ю. М. Тероризм в період глобалізації. — Стаття.

В статті розглянуто історичний шлях появи та становлення міжнародного тероризму. Наведено узагальнення змін політичної направленості тероризму, причин його перетворення на глобальну міжнародну загрозу людству. Автор порівняв позиції вітчизняних та зарубіжних дослідників з питань, що стосуються впливу геополітичних чинників на розвиток тероризму та вироблення новітньої антитерористичної стратегії співпраці провідних країн світу.

Ключові слова: тероризм, суспільна стабільність, антитерористична політика держави, міжнародна структура тероризму, антитерористичне законодавство.

Аннотация

Гуленко Ю. Н. Терроризм в период глобализации. — Статья.

В статье рассмотрен исторический путь появления и становления международного терроризма. Приведено обобщение изменений политической направленности терроризма, причин его превращения в глобальную международную угрозу человечеству. Автор сравнил позиции отечественных и зарубежных исследователей по вопросам, что касается влияния геополитических факторов на развитие терроризма и выработку новейшей антитеррористической стратегии сотрудничества ведущих стран мира.

Ключевые слова: терроризм, общественная стабильность, антитеррористическая политика государства, международная структура терроризма, антитеррористическое законодательство.

Summary

Hulenko Y. Historical pre-conditions of origin of the international terrorism. — Article.

The article is devoted to historical way of appearance and becoming of international terrorism. Generalization of changes of political orientation of terrorism, reasons of his transformation is brought around to a global international threat to humanity. An author compared positions of native and foreign researchers on questions, that touch influence of geopolitical factors on development of terrorism and making of the newest counterterrorist strategy of collaboration of leading countries of the world.

Keywords: terrorism, social stability, antiterrorist policy of a state, international structure of terrorism, antiterrorist legislation.

УДК 341.64:316.42

О. В. Терещенко

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ІНСТИТУТАМИ МІЖНАРОДНОГО СУДОЧИНСТВА

Постановка проблеми. Нині світ має у своєму розвитку глобалізацію як явище, що відображає комунікативне спілкування різних прошарків суспільства та в своїй основі відображає процес розширення товарообігу між різними країнами та групами країн рухом капіталу та робочої сили. Сучасний етап соціокультурної глобалізації характеризується формуванням нових напрямків в науці і до них можна віднести тотальну інформатизацію та комп'ютеризацію суспільства, розвиток комунікативних технологій, утворення нової філософії людини, яка ґрунтується на основі прав людини. Ці науки, елементи соціо-